

PERO ARAČIĆ

UDK: 2-47

Pregledni članak / Review

Rukopis prihvaćen za tisak: 14. 2. 2018.

DOI: <http://doi.org/10.21857/y6zolz8xem>

Obiteljski i kršćanski odgoj te drugi sudionici u tom odgoju

Sažetak

Danas govoriti o odgoju znači govoriti o kompleksnoj temi jer ona obuhvaća pitanje samog poimanja odgoja u cjelini te sudjelovanje mnogih čimbenika: roditelja, predškolskih ustanova, škola s nastavnim programima i učiteljima/profesori-ma kao i drugi društveni čimbenici, napose sredstva javnih, ali i privatnih medija. Tijekom povijesti događalo se i to da su se ustanova braka i obitelji stavljali u stranu, u privatnost, u nešto što za naciju, društvo i državu, pa onda i čovječanstvo nije tako važno. Europska je civilizacija dosljedno relativizirala ustanovu braka u izvornom prirodnom smislu što je prouzročilo slabljenje obitelji te u konačnici razaranje.

Autor ističe tendenciju određene radikalizacije u Europi, ali i u Hrvatskoj, koja se svodi u pojam sekularizma, tj. potiskivanje svega religioznoga i vjerskoga, kako iz društvene javnosti, tako i društvenih odgojnih i obrazovnih ustanova.

U ovim vrlo turbulentnim vremenima za brak i obitelj, valja osvijestiti činjenicu da je upravo obitelj prvo, prirodno, temeljno društvo, koje ima svoja izvorna i vlastita prava, a onda i dužnosti, i stoga je ona u središtu društvenog biti, živjeti i opstati. Radi se o kvaliteti braka i obitelji te time i kvaliteti općeg i vjerskog odgoja u obitelji. Čini nam se da bi to bio put ozdravljenja određenih aspekata europskog i hrvatskog društva.

Ključne riječi: odgoj, religiozni odgoj, obitelj, obitelj i škola, obitelj i drugi odgojni utjecaji, sekularizam.

Uvod

Kad netko načini izgred ili čudno postupa kažemo: nedostaje mu kućni odgoj. Čudno je to slušati upravo u vremenima kad se želi devalvirati i obezvrijediti kućni odgoj i spriječiti roditelje u cjelovitom odgoju njihove djece.

Treba odmah reći da je danas vrlo komplicirano govoriti o odgoju kako općem tako i vjerskom. Sučeljuju se različita poimanja odgoja i mnogo je različitih aktera koji u školskom sustavu u njemu sudjeluju. Tako su tu roditelji, bake i djedovi, tete u vrtiću, škola s programima i nastavnicima, i drugi društveni čimbenici, napose sredstva javnih i privatnih medija. Nameće se mnoštvo pitanja: Kako međusobno uskladiti osobna uvjerenja? Tko je prvotno odgovoran? Kome je odgovoran delegirani odgajatelj? Kakva je kvaliteta komunikacije među sudionicima odgoja. Supsidijarnost? I kako ići naprijed?

1. Brak je temelj obitelji: čovjek pozvan ljubiti i biti voljen

Prvo pitanje koje se treba postaviti je možemo li se oko toga složiti da je brak temelj obitelji? Relativizacijom braka kao izvorne i važne ustanove, kao i siromašenje struktura za razvoj braka, po mojem mišljenju, zasijeca se u samu nosivu bit bilo koje zajednice, kako društvene tako i crkvene. Stoga ovdje vrijedi podsjetiti na ono što mi u Crkvi o tome mislimo: naime, za nas je temeljno da je „Čovjek, stvoren na sliku Božju, stvoren je iz ljubavi za ljubav. On je plod Božje ljubavi i stvoren je da bi ljubio. Stoga je ljubiti i biti ljubljen *poziv* i duboka *potreba* ljudske osobe.“¹ U tom vidu čovjek, imajući dostojanstvo slike Božje ima i sposobnosti darivati se u ljubavi i biti obdaren ljubavlju druge osobe. Zato se opravdano može ustvrditi da „Čovjek ne može živjeti bez ljubavi. On ostaje po sebi neshvatljivo biće, njegov je život lišen smisla, ako mu ne biva objavljena ljubav, ako se ne susretne s ljubavlju, ako je ne iskusi i ne učini svojom, ako na njoj živo ne sudjeluje.“²

Ovdje odmah podsjećamo na činjenicu da je iz Božjega stvoriteljskog čina izronio čovjek u biseksualnoj dvostrukosti postojanja: *kao muškarac i kao žena*. „Riječ je o dvostrukom utjelovljenju ljudske osobe i o dvama načinima ljudskog postojanja. Ljudsko je biće oduvijek biseksualno i postoji samo kao muškarac ili kao žena. U ljudsku je narav Stvoritelj upisao poziv na zajedništvo i darivanje. Stvoren na sliku Boga saveznika, koji je u sebi trojstveno zajedništvo, čovjek je obdaren sposobnošću i potrebom ljubavi i zajedništva, voljeti i biti voljen.“³

Zato djelovanje brojnih crkvenih i društvenih institucija treba biti proaktivno za sazrijevanje te ljubavi, tog odnosa, za stvaranje pravog ugodaja za sklapanje brakova, za rađanje, rast i odgoj novih generacija.⁴

¹ Hrvatska biskupska konferencija, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, br. 4 (2002). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 4.

² OD, br. 4.

³ OD, br. 4.

⁴ K tome treba dobro paziti na različite prijedloge, koji pod krinkom npr. zaštite žena od nasilja u tzv. Istanbulskoj konvenciji, nameće se državama „rodnu ideologiju“. Ukoliko se ne povežu parlamenti

2. Brak i obitelj temelj budućnosti svake narodne zajednice

Ovo je naša druga temeljna tvrdnja, koju nalazimo sažetu u Kompendiju socijalnog nauka Katoličke crkve: „Brak u svojoj ‘objektivnoj’ istini usmjeren je rađanju i odgajanju djece. Bračno sjedinjenje, naime, u potpunosti u život poziva ono iskreno darivanje sebe samoga, čiji su plod djeca, koja su sa svoje strane dar za roditelje, za cijelu obitelj i za cijelo društvo.“⁵ Valja dodati vrlo jasno da je danas rađanje i formiranje novog čovjeka postalo vrlo zahtjevno i kompleksno. Zato ono ne može ostati samo u dimenziji obiteljskog ‘poduzetništva’. To mora biti i društveno, nacionalno ‘poduzetništvo’. Bez rađanja djece novih članova društva, nijedno društvo nema budućnosti. I tu važnost i uključenost obitelj mora osjećati.

Znamo da će se neki odmah okomiti na ove stavove pa stoga dodajemo i ovu tvrdnju Crkve: „Ipak, brak nije ustanovljen samo u svrhu rađanja: njegovo obilježje nerazrješivosti i njegova vrijednost zajedništva ostaju i kada djeca, premda ih se živo želi, ne dolaze da bi upotpunili bračni život. Supružnici u tom slučaju mogu pokazati svoju velikodušnost usvajajući napuštenu djecu ili vršeći zahtjevne službe u korist bližnjega.“⁶

Radi se o sveukupnim vrijednostima kao što su poštivanje drugoga, uvažavanje različitosti, vjernost izrečenoj riječi, darivanje života. U takvom vrijednosnom ozračju može nastati i uzrasti te formirati se novi čovjek. Upravo to iskustvo se najbolje kroz desetljeća suživota stječe u obitelji. I to su, među ostalim, vrijednosti koje su važne za brakove i obitelji u svakom društvu.

3. Brak u Europi se rastače

Tijekom povijesti događalo se da su se ustanova braka i obitelji stavljali u stranu, u privatnost, u nešto što za naciju, društvo, državu, pa onda i čovječanstvo, nije tako važno. O tome se danas može utemeljeno, jasno i glasno govoriti, posebno u europskoj civilizaciji, koja je došla do toga da sve više relativizira ustanovu braka u izvornom prirodnom smislu, što je prouzročilo slabljenje obitelji pa i njezino razaranje.

država članica EU i ne usprotive nametanju ideologija, onda će nas preplaviti svojim dokumentima, koji rastaču društveno tkivo. Ovom se, naime, konvencijom rodna ideologija uvodi u hrvatsko zakonodavstvo, obrazovni sustav, nameće se cijelom hrvatskom društvu. I iz javne rasprave koja je završila, dade se zaključiti da je i veliki dio javnosti protiv ratifikacije Istanbulske konvencije. A neki hrvatski zastupnici u Europskom parlamentu su glasovali za tu konvenciju, a da se nisu obazirali na javno mnijenje u Hrvatskoj. Urednikova napomena: Hrvatski je sabor usvojio Istanbulsku konvenciju 13. travnja 2018.

⁵ Papinsko vijeće ‘IUSTITIA ET PAX’, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 2005, Zagreb: br. 2018 (dalje: KSNC)

⁶ KSNC, br. 218.

Dosta je pogledati rastave i razvode brakova i obitelji, djecu iz rastavljenih, posljedice za supružnike i za djecu, posebno za buduće brakove i obitelji djece iz rastavljenih brakova i obitelji, budućnost neke nacije, nekog društva. Ali spomenimo i apsurdne prijedloge, koji se i uvode, da se roditelji neće zvati otac i majka već roditelj broj jedan i dva.⁷ Neki će ići tako daleko da će reći da je takvim pristupima koji traju već desetljećima na pomolu civilizacijska promjena u Europi, koja znači i njen kraj u dosadašnjem obliku i vrijednostima.

4. Djeca rođena u braku i izvan braka

Želimo naglasiti da se u Hrvatskoj još uvijek većina djece rađa u braku i obitelji. Ipak, navedene statistike pokazuju da jača proces sve većeg broja djece rođene izvan braka. Kad bismo, međutim, ovim statistikama pribrojili djecu koja ostaju kod jednog roditelja nakon razvoda, onda je ta brojka znatno veća. To spominjemo stoga što svi ti procesi utječu na dječje poglede na brak i obitelj pa tako i s obzirom na stabilnost braka, kako to pokazuju istraživanja provedena u Njemačkoj.⁸

Tablica: Podatci o rođenima u braku i izvan braka (prema Statističkom ljetopisu)

GODINA	ROĐENI U BRAKU	ROĐENI IZVAN BRAKA
2011.	35.429	5.768
2012.	35.327	6.444
2013.	33.496	6.442
2014.	32677	6.889
2015.	30.701	6.802

Prema tome, u ovih pet godina svako peto je dijete u Hrvatskoj rođeno izvan braka!⁹ Tendencija rasta djece rođene izvan braka je očigledna.

⁷ Najnoviji su oni zakoni u Kanadi! Opširnije o situaciji braka i obitelji u nas i u Europi: Josip Baloban (ed.), *In search of Identity. A Comparative Study of Values: Croatia and Europe*. Zagreb, 2005. Usp. također: Jakov Gelo, Anđelko Akrap, Ivan Čipin, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske. Bilanca 20. stoljeća*. Zagreb, 2005.; Usp. također: Razni autori *Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj*. Zagreb, 2003.

⁸ Klein, Mihael (1997), *Ist Ehescheidung uebertragbar? Kinder geschiedener Eltern lassen sich heufiger scheiden als Kinder, deren Eltern nicht geschieden sind*. Usp. opširnije: Babka von Gostomski, Christian; Hartmann, Josef; Thum, Miriam, *Die Mannheimer Scheidungsstudie: Aspekte der Durchführung der Telefonischen Befragung zu Determinanten der Ehescheidung*. *ZUMA-Nachrichten*, 41, Jg. 21, November 1997, str. 127-153.

⁹ Statistički ljetopis Hrvatske 2016., str. 120.

5. Princip supsidijarnosti u odgoju djece

Mi mislimo da je obitelj prvo, prirodno, temeljno društvo, koje ima svoja izvorna i vlastita prava, a onda i dužnosti, i stoga je ona u središtu društvenog postojanja, življenja i opstanka. „Prosvijetljena svjetlom biblijske poruke, Crkva obitelj promatra kao prvo prirodno društvo, nositeljicu vlastitih i izvornih prava, te je stavlja u središte društvenoga života: potisnuti obitelj na pobočnu i drugotnu ulogu, isključiti je s položaja koji joj u društvu pripada, značilo bi nanijeti tešku štetu istinskom rastu svega društvenog tijela.“¹⁰ Svatko tko iskreno pogleda u stvarnost itekako se može složiti s ovom tvrdnjom, odnosno uviđa i posljedice nanošenja štete za budućnost određene, ovdje hrvatske, narodne zajednice.

Stoga nam se čini da valja ponoviti: „Mora se utvrditi primat obitelji s obzirom na društvo i državu. Naime, obitelj je barem u svojoj zadaći rađanja sam uvjet njihova postojanja. U ostalim svojim zadaćama u prilog svakomu od svojih članova ona je, po važnosti i vrijednosti, ispred zadaća koje moraju obavljati to društvo i država. Obitelj, subjekt nositelj nedodirljivih prava, svoje legitimiranje ima u ljudskoj naravi, a ne u priznavanju države. Ona, dakle, ne postoji za društvo i za državu, nego su društvo i država za obitelj.“¹¹

Istovremeno iz toga slijedi da valja obitelji pomagati da ona osjeća i živi svoju odgovornost za društvo i njegovu budućnost. To bi moralo činiti upravo društvo. „Svaki društveni model koji kani služiti čovjekovu dobru ne može zanemariti središnjost i društvenu odgovornost obitelji. Društvo i država, u svojim odnosima s obitelji, imaju pak obvezu držati se načela supsidijarnosti.“¹² Upravo spomenuto načelo supsidijarnosti traži da se obitelj čuva u onome što je ona izvorno i ona prava, ali i dužnosti u društvu. „Snagom toga načela, javne vlasti ne smiju obitelji oduzimati one zadaće koje ona može dobro obavljati sama ili pak u slobodnom udruživanju s dragim obiteljima; s druge strane, same vlasti imaju obvezu podupirati obitelj jamčeci joj svu svoju pomoć koju ona treba da bi na prikladan način prihvatila sve svoje odgovornosti.“¹³

6. Vjerski odgoj

U naše vrijeme neke skupine nameću potrebu razlikovati dva važna pojma za društveni život: sekularno i sekularističko. Sekularno društvo je ono suvremeno društvo koje uvažava i poštuje osobna i skupna uvjerenja, koja se uklapaju u opće

¹⁰ KSNC, br. 211.

¹¹ KSNC, br. 214.

¹² KSNC, br. 214.

¹³ KSNC, br. 214.

norme suvremenog zajedničkog života. Takvo društvo donosi i norme imajući u vidu sve skupine toga društva. Postoje i opće ljudske norme izrečene kroz ljudska prava ali i dužnosti. U to se društvo uklapa i činjenica postojanja religijskih i vjerskih uvjerenja i religiozne i vjerske prakse, koju se u cjelini ljudskog postojanja uvažava i poštuje. Sekularističko društvo je ono koje bi vjerska uvjerenja kao takova, pa i nasliedene moralne norme koje imaju bilo kakvo religiozno ishodište, proglasilo zaostalom i nepotrebnim ili čak štetnim za društvo. U tom vidu nastoji ukloniti svaku religioznost iz javne sfere i proglasiti privatnim i bez mogućnosti utjecaja na društvo kao takvo. Često takvo sekularističko društvo ima i radikalne vidike pa npr. osvaja javne medije i na njima ima samo svoje tumačenje religije i vjere. Naravno da takvo društvo traži uklanjanje svake vjerske formacije iz društvenih sustava pa tako i škole. Kao primjer bi se mogla uzeti Francuska, čija je revolucija najkrvavija i najsekularističkija jer je pobila biskupe, svećenike i redovnike kao i katolike i 'stjerala' sve u sakristije. Ostalo je to do danas, ali ipak i u takvoj zemlji postoje regije gdje je vjeronauk u društvenim školama!

Kad je riječ o ozakonjenu spomenutih stavova u sekularističkim uređenjima, nastaje opravdano pitanje: koliko je tu demokracije i uvažavanja svih sastavnica društva, pa tako i vjernika i njihovih stavova? Mirno se može reći da sekularistička društva nisu demokratska.

Ovdje valja ponoviti i opet ustvrditi da „Obitelj ima potpuno izvornu i nezamjenjivu ulogu u odgoju djece. Roditeljska ljubav, stavljajući se u službu djece da im se pomogne da iz sebe izvuku (*e-ducere*) ono najbolje, svoje potpuno ostvarenje zadobiva upravo u odgojnoj zadaći: Ljubav roditelja od izvora postaje duša, pa stoga i mjerilo koje nadahnjuje i vodi sav konkretni odgojni napor, obogaćujući ga vrednotama blagosti, postojanosti, dobrote, služenja, nesebičnosti, duha žrtve, a to su najdragocjeniji plodovi ljubavi.“¹⁴

To njihovo pravo ali i vrlo zahtjevnu dužnost odgoja jest nešto što se pokazuje „kao *bitno*, jer je to povezano s prenošenjem života; to je nešto *izvorno i prvobitno*, s obzirom na odgojnu zadaću drugih, zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoji između roditelja i djece; nešto *nezamjenjivo i neotuđivo*, i stoga ne može biti sasvim povjereno drugima niti od drugih nasilno prisvojeno.“¹⁵

I ovdje valja čvrsto naglasiti i ponoviti da „Roditelji imaju pravo-dužnost pružiti svojoj djeci *vjerski odgoj i moralnu formaciju*: to pravo država ne može poništiti, nego poštovati i promicati; to je primarna dužnost koju obitelj ne može zanemariti ili

¹⁴ KSNC, br. 239.

¹⁵ Ivan Pavao II. (1981), *Obiteljska zajednica – familiaris consortio*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. (isticanja P. A., u daljnjem tekstu kao FC).

delegirati.¹⁶ Naime, u svaki odgojni sustav pripadaju religioznosti i vjere i njih, kao nešto na što ima pravo svaki čovjek, treba uvažavati i omogućiti puni razvoj i to bez smetanja i šikaniranja. U tom vidu valja naglasiti da roditelji imaju pravo da ih se pita kakav odgoj oni žele svojoj djeci, uključujući i vjerski.

7. Subjektivnost obitelji

Činjenica je da svako rođeno dijete donosi obilje novosti u brak i u društvo. Dijete svojim dolaskom na svijet kao da sve pokreće i ono je s jedne strane povjerenom roditeljima, ali i društvo uzima k srcu potrebnu brigu za njegov rast, zdravlje, školovanje, odgoj i računa s tim novim čovjekom. Stoga je opravdano ustvrditi da „Rađanje izražava društvenu subjektivnost obitelji te pokreće dinamiku ljubavi i solidarnosti među naraštajima koja je u osnovi društva. Svako dijete donosi samo sebe na dar braći, sestrama, roditeljima, cijeloj obitelji. Njegov život postaje dar i samim darivateljima života koji će uvijek osjećati da je to dijete nazočno, da sudjeluje u njihovom življenju, da pridonosi zajedničkom dobru njih samih i obiteljske zajednice.“¹⁷ Naravno i cijele društvene zajednice.

Obitelj sudjeluje u životu društva. „Društvena uloga obitelji treba se izraziti također i u političkom posredovanju: obitelji se, naime, moraju prve založiti da državni zakoni i ustanove ne vrijeđaju, već da podržavaju i pozitivno štite prava i dužnosti obitelji. U tome obitelji moraju postajati sve svjesnije da su one ‘pobornici’ takozvane ‘obiteljske politike’ i da preuzimaju odgovornost za preobražaj društva.“¹⁸ Zanimljivo bi bilo istražiti koliko se u nekom društvu prilikom donošenja određenih zakona koji se tiču braka i obitelji, razgovara i sluša te uvažava njihova mišljenja? Obitelj kao stvarnost stavljena je u ovom smislu na margine.

¹⁶ KSNC, br. 239

¹⁷ KSNC, str. 230.

¹⁸ Direktorij HBK u istom 4. broju 2002. upozorava na opasnosti prepuštanja javnog utjecaja onima koji to ne zavređuju: „Pasivnost obitelji u tom pogledu mogla bi za posljedicu imati da same obitelji postanu žrtve bračnih i obiteljskih politika i društvenih tendencija protivnih vrednotama braka i obitelji. Naime, prepustile bi vođenje obiteljske politike i, dosljedno, stvaranje bračnog i obiteljskog zakonodavstva onima koji često puta ne žive u zdravim bračnim i obiteljskim zajednicama, pa, prema tome, nemaju dovoljno osjećaja i sluha za brak i obitelj, za njihovu vrijednost i njihove potrebe. U tom kontekstu potrebno je reći da svoju težinu ima i slika koju javne osobe pružaju svojim (ne) uspjelim bračnim i obiteljskim životom, što nije samo njihova privatna stvar. Obitelj i njihove udruge senzibilizirat će javnost i poticati odgovornost kome građani na političkim izborima poklanjaju svoj glas.“ (Hrvatska biskupska konferencija, Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj; br. 4 (2002). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, br. 30, dalje se navodi i kao OD).

8. Škola društvenih kreposti

Svatko od nas može reći da je ono temeljno i ono čemu se opet vraća u etapama svoga života, primio u obitelji. I to je skup vrijednosti koje svatko od nas unosi u društvo. Naravno da je i društvo kroz svoje institucije sudjelovalo u stvaranju sustava vrijednosti. „Po sebi je jasno da roditelji odgojem vlastite djece pridonose boljitku svekolike ljudske zajednice. Samoprijegor i nastojanje oko odgoja u ljubavi čine da kršćanska obitelj postane jamstvom stvaranja i opstanka zdravoga ljudskog društva. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu. Iz same naravi, naime, proizlazi da se sve one kreposti za skladan i čestit društveni život stječu ponajprije u obitelji koja je u tome smislu gotovo nezamjenjiva i tek uz veliko nastojanje volje i Božje milosti moguće je u kasnijem životu nadoknadi ono što je u obiteljskom odgoju bitno propušteno. Tako promicanje istinskog i odgovornog zajedništva u obitelji postaje prva i nezamjenjiva škola društvenosti, primjer i ohrabrenje za šire zajedničarske odnose koji moraju imati značajke poštivanja, pravednosti, smisla za dijalog i ljubav.“¹⁹ Stoga je opravdano reći da je „obitelj ‘majka i hraniteljica’ ljudske osobe i ujedno ‘prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu’, i ‘najkompletnija i najbogatija škola ljudskosti’ te najprirodnije odgojno središte i najidealnija sredina za tjelesni, duhovni i vjerski rast jedne osobe. Stoga ona ima apsolutni odgojni primat. Prosječna obitelj bolji je odgojitelj od najbolje odgojne ustanove.“²⁰

9. Prvi ali ne jedini odgojitelji

Raznolik je spektar onih koji sudjeluju u odgoju djece. Svi bi sudionici morali uvažavati i iskreno poštovati važnost mjesta roditelja kao izvornih odgojitelja. „Roditelji su prvi, ali ne jedini, odgojitelji svoje djece. Njima, dakle, pripada da s osjećajem odgovornosti obavljaju odgojno djelo u tijesnoj i pozornoj suradnji s građanskim i crkvenim tijelima: ‘Sam zajedničarski, građanski i crkveni značaj čovjeka traži i potiče na mnogo šire i sveobuhvatnije djelovanje, koje ima biti plod usmjerene suradnje različitih odgojnih djelatnika. Sve su te odgojne snage nužne, premda svaka od njih može i mora utjecati u skladu sa svojom nadležnošću i svojim vlastitim prilogom». Roditelji imaju pravo izabrati formacijska sredstva koja odgovaraju njihovim uvjerenjima te tražiti sredstva koja im mogu pomoći u njihovoj zadaći odgojitelja, također na duhovnom i vjerskom području. Javne vlasti imaju dužnost jamčiti to pravo i

¹⁹ OD, br. 32.

²⁰ OD, br. 11.

osigurati konkretne uvjete koje omogućuju njihovo ostvarenje. U tom se kontekstu nadasve ističe tema suradnje između obitelji i školske ustanove.²¹

Svakako je delikatan odnos roditelja i škole. U nekim razdobljima škola zapušta svoj odgojni aspekt, a u drugima zapušta komunikaciju s roditeljima i uvažavanje da je škola ipak samo delegirani odgojitelj. Zato ustrajno valja ponavljati i tražiti modele komunikacije. Naime, „Škola je delegirani odgojitelj i znači nastavak i nadopunu obiteljskog odgoja. Roditelji su prvotni odgojitelji koji školu ovlašćuju da sudjeluje u odgoju njihove djece. Škola je obrazovna, ali i odgojna ustanova. Crkva stoga naglašava slobodu roditelja i djece da izaberu školu u skladu sa svojim uvjerenjem, potrebama i sposobnostima. Zato je veoma važna djelotvorna nazočnost roditelja u školi, kako bi mogli biti suodgovorni u školskom odgoju svoje djece. Potrebna je i korisna njihova prisutnost i u određenim školskim tijelima.“²²

10. Spolni identitet

Ovo je područje zbog mnogih ideologa genderizma danas vrlo trusno i ugrožava same civilizacijske tekovine. Stoga, „pred teorijama koje o spolnome identitetu razmišljaju samo kao o kulturnom i društvenom proizvodu što proizlazi iz međudjelovanja između zajednice i pojedinca, bez obzira na osobni spolni identitet i bez ikakve povezanosti s pravim značenjem spolnosti, Crkva se neće umoriti ponavljati svoje naučavanje: „Svatko, muško i žensko, treba da prepozna i prihvati svoj spolni identitet. ‘Fizička, moralna i duhovna *razlika i komplementarnost* usmjerene su prema dobrima braka i razvoju obiteljskoga života. Sklad bračnog para i društva dijelom ovisi od načina na koji su življeni komplementarnost, obostrana potreba i potpora između spolova’. To je perspektiva koja navodi na to da se obvezno promisli prilagođavanje pozitivnoga prava naravnomu zakonu, prema kojemu spolni identitet nije na raspolaganje jer je objektivni uvjet za stvaranje para u braku.“²³

11. Žena i kućni rad

Žena kao ljudsko biće nalazi se danas u velikom procjepu. Na naplatu dolaze i mnogi koraci tzv. emancipacije jer su, uz mnoge dobre stvari, mnogi tereti ostali na ženi. Majčinstvo i rani odgoj djeteta/djece, htjeli to ili ne, uvelike pada na ženu. Ali i kućni poslovi i rad s djecom i briga za njih, uz sve što u partnerstvu čini i suprug, ipak većim dijelom ide na ženu. Stoga ne bi trebalo tek tako odbaciti kao alternativ-

²¹ KSNC, br. 240.

²² OD, br. 33.

²³ KSNC, br. 224.

no rješenje tzv. 'obiteljsku plaću' za one žene koje se više žele posvetiti kako radanju tako i odgoju djece. Ujedno bi trebalo uspostaviti fleksibilnost kako u radnom vremenu izvan obitelji tako i napredovanje u karijeri s obzirom na vremenska razdoblja, tako da žena ne bude neizravno 'kažnjena' što je i majka. „Da bi se štitio taj odnos između obitelji i rada, element koji treba cijeniti i štititi je obiteljska plaća, tj. plaća koja je dovoljna za uzdržavanje i za dostojanstven život obitelji.“²⁴

Rad žene u obitelji treba biti cijenjen i nagrađivan.²⁵ Evo dobrog, detaljnog opisa i utemeljenja da se ženski rad u obitelji, a posebno vezano uz majčinstvo i sav trud oko podizanja djece treba vrednovati i prikladno nagraditi. „Pravedno je istaknuti važnost i težinu ženskog rada u krugu vlastite obitelji. Taj rad treba biti društveno priznat i do kraja vrednovan. 'Trud' žene koja dijete, nakon što ga je donijela na svijet, hrani, njeguje i odgaja, osobito u prvim godinama, tako je velik, da se ne mora bojati usporedbe ni s kakvim profesionalnim radom. To treba jasno priznati, ništa manje nego što se traži priznanje svakoga drugog prava povezanog s radom. Majčinstvo sa svim naporima koje ono sa sobom donosi treba postići i ekonomsko priznanje barem ravno drugim poslovima koji se preuzimaju za uzdržavanje obitelji u tako osjetljivu dobu njezina življenja. Ženu se također ne smije profesionalno i društveno 'kažnjavati' zato što je majka, nego je, naprotiv, potrebno u korist majčinstva, dobra obitelji i društva omogućiti niz pogodnosti zaposlenim ženama, kao npr. skraćeno ili fleksibilno radno vrijeme, prednost pri odabiru termina za godišnje odmone, slobodne dane zbog bolesti djece i druge. Uopće je neprihvatljivo da je ženama u fertilnoj dobi i trudnicama ugroženo radno mjesto i napredovanje ili čak onemogućeno zapošljavanje.“²⁶

12. Fenomen masovnih migracija

Dužni smo spomenuti fenomen migracija, iako su na ovaj ili onaj način stalno prisutne. Osim poznatih i često prešućivanih uzroka migracija, kao što su prijašnja i sadašnja perfidna kolonizacija s ratovima koji su često uvezeni, pogotovo ove današnje masovne migracije prema Europi, treba jasno reći da je tu opravdano pitati se: radi li se tu o ljubavi i humanizma, ili o nečemu drugome? Nekima je izgleda trebala radna snaga, i to u milijunima! Tko je unio nemir i strah od terorizma u cijelu Europu? A o drugim aspektima ti, koji razaraju i koji su dijelom već razorili tkivo Europe, ne žele misliti ili zatvaraju oči ili ne žele da mislimo i primijetimo! Svatko ima pravo činiti što mu je potrebno, ali treba reći istinu, a ne skrivati se iza nekog humanizma!

²⁴ KSNC, br. 250.

²⁵ KSNC, br. 251.

²⁶ OD, br. 29.

To tzv. 'humano preseljenje' neizbježno ima mnoge dimenzije, a poneki misle da su neki vidici toga vjerojatno i planirani!

13. Obitelj i današnje hrvatsko društvo

Obitelj nam je kroz povijest bila jedina čuvarica narodne svijesti, svijesti pripadnosti i odgovornosti za hrvatski narod. Zato je sigurno površno reći „da rađanje djece i prenošenje vlastite narodne svijesti i kulture ide mimo obitelji. Hrvatske obitelji su u svim nedaćama naše hrvatske povijesti snažno i s velikim rizicima prenosili sve što nam je sveto na slijedeću generaciju.“²⁷

Stoga je važno i danas isticati da „svijest društvene zajednice o važnosti obitelji pronalazi svoj izričaj u zakonima o braku i obitelji. Društvo je dužno osigurati takve čudoredne, odgojne, zakonske, društvene i ekonomske uvjete koji će primjereno štiti i pomagati bračnu i obiteljsku zajednicu te podržavati osnovne vrednote obitelji.“²⁸ Ovdje samo naznačujemo kako potrebu analize postojećih obiteljski normi tako i stvaranje novog cjelovitog obiteljskog zakonodavstva.

Valja također spomenuti da je današnja hrvatska obitelj posebno pogodena problemom nezaposlenosti sa svim posljedicama koje se snažno reflektiraju i na bračni i obiteljski život, te posebno uzrokuju besperspektivnost kod mladih naraštaja. Stoga je zadaća „odgovornih u društvu da osiguraju radna mjesta te stvaraju takve gospodarske i socijalne uvjete da obitelj može dostojanstveno živjeti od svoga rada. Pravo na radno mjesto, doličnu plaću i stan je, uostalom, jedno od temeljnih ljudskih prava.“²⁹

14. Što obitelj već čini za Crkvu i društvo? ³⁰

O temi odnosa obitelji i zajednice uglavnom raspravljamo s polazišta što bi to trebala obitelj činiti za zajednicu, te se pritom nerijetko ide putem traženja točaka za njezin angažman, odnosno prigovara joj se da je 'neaktivna'. Svako pretjerivanje u zahtjevnosti nije produktivno. Opasno je svako reduciranje obitelji na skoro njezinu nevažnost.

²⁷ OD, br. 29.

²⁸ OD, br. 29. Temeljne smjernice o brizi društva za obitelj nalazimo u 12. članku *Povelje o pravima obitelji* koju je Sveta Stolica 22. listopada 1983. godine predložila svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1984.

²⁹ OD, br. 29. Usp. *Povelja o pravima obitelji od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1984., član 9. i 11.

³⁰ Tekst koji slijedi od 1 do 10 je prema: Aračić, P., *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji: uzroci i posljedice: kako dalje?* Đakovo: Đakovačko-osječka nadbiskupija... 2016., str. 200-204.

Ovdje ćemo izdvojiti neke od mogućih dimenzija onoga čime bračni parovi kao supruzi i kao obitelji obogaćuju zajednicu vlastitom karizmom jer su jednostavno prisutni u društvu. Stoga i u skromnijim vidicima unutar društvene ili unutar crkvene povezanosti i kvalitete, daju mnogo od crkvenoj i društvenoj zajednici. Nabranje koje slijedi ima cilj da se osvijestimo, a potom da strukture, društvene i crkvene, pridonese da ti obiteljski doprinosi budu i postanu još kvalitetniji.

a) Prihvatanje različitosti

Svako rođeno dijete jedinstveno je i novost prema kojoj se roditelji trebaju postaviti. Nije uvijek jednostavno prihvaćati drugoga i drugačijega. Iako je naše jer smo ga rodili, ono nije naše, nije kakvo smo mi maštali, drugačije je. Svaki bračni par za svako rođenje ponovno prolazi taj proces prihvatanja drugoga i drugačijega.

U jednoj kršćanskoj, ali i društvenoj zajednici, biti roditelj znači upravo biti otvoren zajednici, spremnost na integraciju i prihvatanje drugoga, drugačijega, koji nas može staviti i u pitanje. Ali, unatoč razlikama, on nam nekako pripada i mi njemu nekako pripadamo.

Često je obitelj konkretan znak za zajednicu kako treba prihvaćati pojedinca kao jedinstvenog i neponovljivog, prihvaćajući ga i u onom u čemu im ne 'sličić'.

b) Graditi zajedništvo u paru

Važno je da djeca vide i dožive svoje roditelje kao pravi par koji zna biti, nastupati, raditi i živjeti zajedno. Ako djeca ne vide i osjete to zajedništvo, rastu u okruženju koje ih može dovesti i do patoloških stanja iz kojih postaju nesigurni, nemaju sigurnog oslonca, nešto im bitno nedostaje, imaju teškoća vjerovati u život.

Isto tako uključenost bračnoga para u zajednici važno je iskustvo za djecu. Ne radi se toliko o tom što radimo ili činimo, već jednostavno da se sudjeluje u ukupnosti života, ali upravo kao par, kao zajednica, dakle ne samo kao žene ili samo kao muškarci.

Bračni par zajednici govori i potiče ju na vrednotu jedinstva. Zajednica koja je podijeljena i u svadi patološki odgaja 'djecu'. Jedinstvo u obitelji živi se ne da se sve mora činiti zajedno, već djelovanjem za zajednicu i u njezino ime, a ne samo za sebe. Ako se ne čini tako, ostajemo u osami, idemo sami.

c) Roditelji kao odrasle i odgovorne osobe

Kao odrasli, roditelji su sposobni odlučivati i preuzimati odgovornosti za dar djeteta koje im Bog daje. Bog ima u njih povjerenja i zato im daje mogućnost da s njim

sudjeluju u rađanju svoje djece. Roditelji su kao odrasli sposobni birati, shvaćati situacije, predlagati i nalaziti kvalificirana rješenja, kao odrasli sposobni su i spremni razlikovati što je dobro, a što ne za dijete, oni su odrasli kojima se može povjeriti drugoga, jer su sposobni preuzeti odgovornost.

Djeca su roditeljima povjerena zauvijek od Boga. O njima ovise u dobrim i zlim vremenima, u zdravlju i bolesti, bez obzira kako odgovaraju na njihovu pažnju.

Biti odrastao u obitelji znači to pokazati i u zajednici. U zajednici ne smijemo ostati kao oni koji gledaju kako se izvući od dužnosti, odgovornosti.

d) Recipročnost

U jednoj se obitelji rast i sazrijevanje događaju uvijek u interakciji. To znači da postoji i povratno djelovanje djece na roditelje. Oni su međusobno izazvani da budu i postaju bolji i drugačiji. Mladi često stavljaju u pitanje njihovu osrednjost, njihov raskorak između onoga što govore i čine.

U zajednici recipročnost u odnosima upravlja otvorenosti da i od drugih primamo i ujedno dajući primamo. To nije nikad 'jednosmjerna ulica'.

e) Korekcije

Odgajati djecu znači i znati reći 'ne'. Jedino tako se ostaje na tragu istine nasuprot pogreškama ili krivim putovima. 'Pokrivati' olako i nekritički nedostatke vlastitoga djeteta, znači zapravo čuvanje vlastitoga 'čistog lica'.

Ako je naša zajednica upravljena življenju određenoga skupa vrednota koje proizlaze iz činjenice da smo Isusovi sljedbenici, onda se očekuje da s puno hrabrosti kažemo sve ono što je istina o našoj zajednici. To je jedini način da učinimo nešto da zajednicu upravimo u istinitosti pravom putu. Naravno, nema toga govora bez osobnog udjela.

Obveza je ostati u ljubavi, odnosno povezanosti, unatoč svoj kritičnosti. Inače se ponašamo kao djeca, koja traže 'svoje krpice'. Ovdje vrijedi pravilo: sučeljavanje da, razilaženje ne.

f) Svjedočenje

Odgoj se zbiva prvotno po onom što roditelji jesu, a tek onda po riječima pouke. Život prije svjedoči ono što će roditelji kasnije moći govoriti. Taj kasniji govor ima odgojnu snagu samo ako mu prethodi svjedočenje i ako ga prati.

Isto je i u zajednici, ono što vjerujemo svjedočimo ukoliko se tako i ponašamo. U krajnjoj liniji to jedino i ostaje, uza sva naša 'poučavanja' na bilo kojoj razini. Za-

jednica se izgrađuje prvotno u obitelji. Stoga 'prostor' svjedočenja nije samo župna zajednica već i okolica gdje živimo, radno mjesto, susreti koji se zbivaju na bilo kojoj razini.

g) Pažnja

Roditelji su sposobni za pažnju koju drugi nemaju, i to onu svakidanjju, uočiti opasnosti brže od drugih, osjetiti potrebe vlastite djece u svakoj etapi rasta. Prisjetimo se npr. svadbe u Kani, gdje se dogodila jedna vrlo neugodna situacija za mladenca. Tu neugodnu situaciju rješava upravo Isusova majka Marija.

Ovu sposobnost pažnje, zapažanja, uočavanja, osjećaj za potrebu treba 'uprengnuti' i u zajednici, jer ima mnogih koji su potrebni naše pažnje i brižljivosti. Naravno, svega toga su ponajprije potrebni sve oni na rubu društva, ali su to često upravo obitelji i bračni parovi.

h) Pluralizam

Već prihvaćanje brata i sestre i življenje tih odnosa zamršeno je i nimalo jednostavno. Napor je biti brat ili sestra već od malih nogu. Ipak uvježbava se ta različitost u mnogim aspektima, kako onih karakternih tako i drugih osobina.

Ovo iskustvo treba se prenositi i na zajednicu. U njoj postoje mnogi i različiti, s posebnim darovima, karizmama. Valja prenijeti iskustvo divljenja za različite darove u drugom, njih otkrivati i otvarati im prostore.

i) Poštovanje

Prisjetimo se u ovom kontekstu prispodobe o izgubljenom sinu ili, kako ga se nerijetko naziva 'rasipnom sinu' (usp. Lk 15,11-37). Tu je i izvještaj o milosrdnom Ocu koji poštuje njegovu volju i odlazak. Teško je prihvatiti vlastito dijete i djecu u različitosti i da drugačije postupaju nego što se to od njih očekuje. Unatoč svim teškoćama, nikad mu roditelj ne zatvara vrata.

Zajednica nije zajednica savršenih, već zajednica osoba na putu rasta, gdje se i pada, i ide krivim putovima, griješi. Mnogi odlaze, ali ih zajednica ne otpisuje, već drži vrata otvorenima poput milosrdnoga Oca. Ljubiti i prihvaćati drugoga unatoč svemu.

j) Odgoj za samostalnost

Cilj koji se postavlja u odgoju jest da djeca postanu odrasla, da stanu na svoje noge, da budu u stanju živjeti samostalno. Da postanu ono što je Bog s njima i za njih planirao, da odgovore njegovu projektu.

To iskustvo treba osjetiti ponajprije crkvena zajednica. Naime, cilj toga rada u zajednici jest zrelost i odraslost u vjeri. Naša preokupacija, zbog koje ne smijemo mirno spavati, jesu upravo toliki nedozreli i neodrasli u vjeri.

U apostolskoj pobudnici o obitelji *Familiaris consortio* stoji „Obitelji, postani ono što jesi!“³¹ Obitelj mnogo toga nosi u sebi i ostvaruje, koji put kao tek maleni početak. Ali, i to treba zapaziti i omogućiti razvoj.

Bez ovih i mnoštva drugih doprinosa roditelja društvo bi bilo zaista siromašno i ne bi imalo budućnosti!

Zaključak

Ukratko smo podsjetili na temeljna stajališta Katoličke crkve s obzirom na brak i obitelj u odnosu na stvarnosti društva i Crkve, koje se odnose na sam brak i obitelj i zadaće radanja i odgoja novih Božjih stvorenja i novih građana društva. Ta materija je dobro razrađena u Kompendiju socijalnog nauka Crkve, posebice u petom poglavlju. Crkva i država smatraju da su brak i obitelj temeljne životvorne stanice i da o njihovom zdravlju, odnosno kvaliteti, ovisi budućnost svakog društva, ali i budućnost Crkve. Stoga su u krajnjoj liniji svi zainteresirani za zdrave i kvalitetne obitelji iz kojih dolaze nove generacije djece i mladih, koje garantiraju budućnost neke skupine, nekoga naroda.

Ovdje se, dakle, radi o točkama koje se međusobno dotiču kad je riječ o sveukupnom odgoju ali i vjerskom odgoju, i ne bi se trebala osjećati bilo kakva 'konkurencija'. Naprotiv, nužna je suradnja sa svim najboljim snagama unutar obje institucije, jer su ukupni opći i vjerski odgoj i cjelovita formacija svakog pojedinca, od djece do odralih, od temeljne važnosti svakoj od ovih institucija.

General and Christian Family Upbringing and Education, and the Accompanying Factors

Summary

Upbringing is today a rather complex topic, since it includes the issue of the notion of upbringing in general and involvement of many factors, such as: parents; pre-school institutions; schools with their educational programmes and teachers; and other social factors, including not only public, but also private media. Throughout history, the institution of marriage and family used to be set aside,

31 Usp. Ivan Pavao II. (1981), *Obiteljska zajednica – familiaris consortio*, br. 17

made private and something of no great importance for the nation, the society, the state, and consequently the mankind in general. European civilization has been consistently belittling the institution of marriage in its original, natural sense; this has led to the weakening of the family, and eventually to the dissolution thereof.

The author stresses the tendency towards a certain type of radicalisation, present in Europe in general and in Croatia in particular, which has come down to the term of secularism, i.e. displacing all things religious from both the social public domain and the social educational institutions.

In these extremely turbulent times as concerns marriage and family, we should stay aware of the fact that it is the family that is the primary, natural and basic society, with its original and individual rights and obligations. It hence stands in the centre of any society's sense of being, living and surviving. It is the quality of marriage, family, and the general and religious family upbringing that counts. It seems that by taking this into account, European and Croatian society might redeem their health in certain aspects.

Keywords: upbringing; religious upbringing; family; family and school; family and other influences in upbringing; secularism.

Prof. dr. sc. Pero Aračić

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Petra Preradovića 17, HR – 31400 Đakovo

pero.aracic@os.t-com.hr